

ANONIMNI RAVENJANIN, ISTRA I BISKUPSKA SREDIŠTA

Robert MATIJAŠIĆ

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Puli, HR-52100 Pula, ulica I. Matetića Ronjgova 1

IZVLEČEK

Anonimni Ravenčan v svoji Kozmografiji na dveh mestih omenja naselja in mesta (civitates) v severozahodni Istri. Na prvem (4, 30) našteva mesta vzdolž zahodne istrske obale (Item in regione Istriae sunt civitates, id est Tergeste, Sapparis, Humago, Neapolis, Parentio, Ruigno, Pola), na drugem (4, 31), vendar v obratnem vrstnem redu, pa med prvi dve mesti dodaja še Silbio, Piranon, Capris. V prispevku so obravnavana tudi vsa prejšnja besedila zgodovinskih in geografskih avtorjev o tem delu Istre: Plinija Starejšega, Klavdija Ptolemeja, Antoninov itinerar, Tabula Peutingeriana. Na osnovi vseh teh podatkov se ustvarja podoba pozne antične poseljenosti severozahodne Istre v času prve omembe koprskе škofije.

Ključne besede: SZ Istra, 6.-7. stoletje, škofije, Cosmographia, Ravennatis Anonymus

L'ANONIMO RAVENNATE, L'ISTRIA E I CENTRI DIOCESANI

SINTESI

In due passi della Cosmografia dell'Anonimo Ravennate si citano gli abitati e le città (civitates) dell'Istria nord occidentale. Nel primo (4, 30) vengono elencate le città della costa occidentale dell'Istria (Item in regione Istriae sunt civitates, id est Tergeste, Sapparis, Humago, Neapolis, Parentio, Ruigno, Pola), nel secondo (4, 31) vi si aggiunge, fra la prima e la seconda città e in ordine inverso rispetto al primo elenco, Silbio, Piranon, Capris.

Nel presente contributo si analizzano pure alcune citazioni su questa parte dell'Istria riportate da geografi e storici retrovienti vale a dire Plinio il Vecchio, Claudio Tolomeo, nonché nell'Itinerario Antonino e nella Tabula Peutingeriana. Sulla base di ciò si cerca di ricostruire lo stato di insediamento umano nel periodo della prima menzione della diocesi giustinopolitana.

Parole chiave: Istria nord occidentale, VI-VII secolo, vescovadi, Cosmographia, Ravennatis Anonymus

Prijelaz kasnoantičkog u ranosrednjovjekovno razdoblje povijesnog razvitka pripada onim vremensko-povijesnim odsječcima koji u historiografiji privlače veliku pozornost radi ključnog karaktera procesa koji su se tijekom toga doba odvijali, a ostavili su značajnoga traga na kasniju povijest nekoga kraja ili šireg područja. Kako su povijesni i drugi izvori za to doba donekle skromniji nego za druga povijesna razdoblja (sintagma "mračna stoljeća" za to doba nije posve neprikladna), i bibliografija je o tome kudikamo brojnija i bogatija otvorenim pitanjima (usp. Bury, 1923; Giardina, 1986; Cameron, 1993 i mnoge druge).

Opći povijesni kontekst razdoblja koje obuhvaća prijelaz iz kasnoantičkog u ranosrednjovjekovno doba u Istri je, na sjevernom Jadranu, kao uostalom i drugdje (Suić, 1976, 227-251), neobično važan radi promatranja i razumijevanja postupnoga gašenja poganskih ustanova i oblikovanja, na njihovim zasadama, novih ustanova kršćanske civilizacije (Bratož, 1986, 1996; Cuscito, 1977). Crkveno-politička povijest Istre i sjevernog Jadrana toga doba dosta je dobro poznata, iako zbog manjkavosti i višeznačnosti vrela i danas ima mnogo otvorenih pitanja o kojima se raspravlja.

Zamiranjje antičkoga kolonijско-municipalnog sustava gradske uprave dovelo je do stvaranja i emancipacije novih gradskih središta, što nije bio niz jednokratnih događaja, već zamršeni i dugotrajan proces koji se protekao kroz više stoljeća. Dvojestvo kolonija i municipija zbrisano je od III. stoljeća s Karakalinom dodjelom građanskoga prava (*Constitutio Antoniniana*) svim slobodnim stanovnicima države (Sherwin-White, 1973, 380-394). *Aquileia*, *Tergeste*, *Parentium* i *Pola* bile su u tom trenutku kolonije duž istočne obale sjevernog Jadrana, a samo su *Agida* ili *Aegida*, na mjestu današnjega Kopra, te Nezakcij kod Pule, imali municipalitet određene vrste (Degrassi, 1954; Starac, 1999, 107-139).

Međutim, s pojavom opasnosti i opadanjem stupnja opće sigurnosti u rimskoj državi, otvorena naselja, sela i seoska gospodarstva utvrđuju se ako je to moguće, ili se pak stanovništvo koncentrirala na utvrđenim i lako branjivim mjestima. Mislim da tada, od IV. stoljeća dalje, na mjestu današnje povijesne jezgre Kopra nastaje utvrđeni grad, onaj grad koji neprekinuto postoji do danas. Međutim, koji je točno odnos između Srmina – prapovijesne gradine i možda ranorimskog naselja – s koparskom povijesnom jezgrom na nekadašnjem otočiću, nije jednostavno objasniti.

Plinije St. prvi spominje Agidu / Aegidu, a njegovi podaci odnose se na I. st. pr. Kr.: "*Oppida civium Romanorum Aegida, Parentium, colonia Pola quae nunc Pietas Iulia*" (Na. hist., 3, 129). Kako između riječi *oppidum* i *municipium* terminološka i pravna distinkcija nije takva da bismo mogli spoznati podrobnosti ustrojstva, dovoljno je primijetiti da je *Agida* imala određeni stupanj samouprave, ali je u nekim pravima i dužnostima bila podređena obližnjoj koloniji, a to je bila *Tergeste*. O municipalitetu antičke Agide (o toponimu usp. Šašel, 1974, 448-451) mnogo se raspravljalo (Degrassi, 1954, 72-74) na temelju podatka da Plinije spominje to naselje kao *oppidum civium Romanorum* (Plin., Nat. hist., 3, 129). Rasprava se naročito

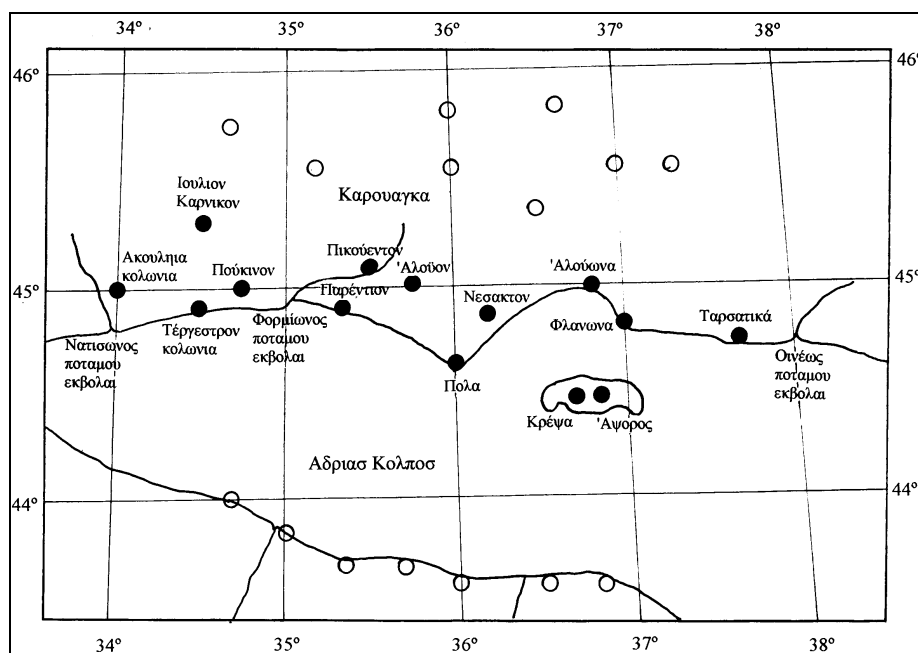
rasplamsala oko pitanja razgraničenja između Tergeste (kolonije) i Agide (municipija) u vrlo rano doba (usp. Starac, 1999, 13-14, 110-111). Iako je starija historiografija beziznimno izjednačavala antičku Agidu /Aegidu sa Srminom (Župančič, 1985, 315-316), tvrdeći da je kasnoantički – srednjovjekovni Capris nastao na otočiću kao refugium, valja reći da je Srmin kao gradina u rano antičko doba bila vjerojatno napušten, ili barem zapušten, te da antičkimunicipium valja tražiti bliže moru.

Činjenica jest da arheoloških ostataka koji bi potvrdili neku od mogućnosti – jednostavno nema. Luka je antičkome gradu bila vrlo važna, jer je ona bila veza naselja s drugim gradovima na obali, dok su kopnene veze bile manje značajne zbog teške prohodnosti zaleđa Kopra (Šašel, 1974, 452). Položaj na otočiću mogao je doći do izražaja upravo u kasnoj antici, kad su u burnim vremenima cijenjena bila zaštićena mjesta.

Aleksandrinac Klaudije Ptolemej, znameniti zemljopisac, u svojem opisu ovih krajeva (Sl. 1) naselje na mjestu Kopra ne spominje, ali poslije Tergesta, a prije Parencija, navodi "ušće rijeke Formiona" (3, 1, 23). Prema njegovim koordinatama, sve su tri točke na istoj zemljopisnoj širini (44° 55'), dok se zemljopisna dužina povećava sa zapada: *Térgestron kolonía* 34° 30', *Formíonos pótamou ekbolaí* 35°, *Paréntion* 35° 20' (Matijašić, 1999, 150). Međutim, kako je udaljenost od Tergesta do ušća Rižane daleko manja od udaljenosti od ove posljednje do Poreča, bit će da umjesto Rižane u Ptolemeju treba stajati Mirna, tj. *Ningus fl.* Ipak, ako Ptolemej zna za Formion, tj. Rižanu, znači da su oba podatka do njega došla. U sređivanju podataka ili kasnijem prepisivanju rukopisa, jedno je ime spojeno s koordinatama drugog imena, a drugi je par ispušten. Kako su se oba podatka odnosila na ušća rijeka, ne mora čuditi što je do takve greške došlo.

Itinerarski izvori, *Tabula Peutingeriana* i Antoninski itinerar (*Itinerarium Antonini*), poseban su problem, naročito Tabula. Ona na cesti *Aquileia – Tessalonica* (4, 311-313) ima sljedeći niz: *Aquileia – Fonte Timavi XIII – Tergeste XLVIII – Parentio* (—) – *Quaeri XXX – Pola VI* (etc). Na Tabuli toponim *Tergeste* nije povezan s vinjetom za grad, na mjestu Trsta stoji *Parentio*, na mjestu Poreča stoji *Pola*, a na mjestu Pule stoji *Portus Flanaticus* (Degrassi, 1939, 68; Bosio, 1991, 221). U svakom slučaju, između vinjete koja bi trebala označavati *Tergeste*, i one koja bi trebala označavati *Parentium*, stoji vinjeta za termalni lokalitet, s natpisom *QVAERI*. To može biti iskrivljenica od *A[quae Ri]sani* (Bosio 1991, 223). Kad bi datacija Tabule mogla biti pouzdana, to bi nam datiralo i pojavu imena Rižane umjesto Formiona, a sličan je oblik potvrđen nešto kasnije i kod Anonimnog Ravenjanina (*Rusano*).

Antoninov itinerar (270-271) ne postavlja pred nas takve probleme, jer poslije *Fons Timavi* ima *Tergeste*, a poslije toga *Ningum* (Mirnu) i *Parentium*, tako da se u toj inačici rimskodobnih zemljopisnih priručnika koparsko područje uopće ne javlja: *Item ab Aquileia per Istriam (extra mare) Salonas mpm CXCVIII, Fonte Timavi mpm XII, Tergeste mpm XII, Ningum mpm XXVIII, Parentium mpm XVIII, Pola mpm XXXI* (etc.).

Sl. 1: Kartografski prikaz podataka Klavdija Ptolomeja.
Fig. 1: Cartographical data on Claudius Ptolemaeus's map.

Kozmografija Anonimnog Ravenjanina zemljopisno je djelo s mnogo zanimljivih podataka iz razdoblja prijelaza kasne antike u rani srednji vijek (popis izdanja i komentara u Čače, 1993, 348-349). Nastalo je u VII. stoljeću na temelju nešto ranijih podataka, vjerojatno iz VI. stoljeća (Schnetz, 1942, 76-79), a popisni oblik topografskih podataka po svemu sudeći proizlazi iz popisa cestovnih postaja ranijih itinerara i cestovnih karata (Kubitschek, 1919). Međutim, jezični razlozi zacijelo vrlo uvjerljivo pokazuju da je autor sam oblikovao tekst na temelju "zemljopisne predaje ranijih razdoblja" (Čače, 1993, 349), ali na način koji pokazuje da nije želio stvoriti još jedan itinerarski, odnosno periplustički popis postaja, iako se pritom držao sheme cestovnih, odnosno plovidbenih pravaca.

U razmatranju topografije koparskog područja zanimaju nas tri mjesta na kojima spominje naselja, gradove (*civitates*) sjeverozapadne Istre. Ravenjanin inače općenito sva naselja, odnosno postaje i luke koje spominje naziva *civitates*, čije se značenje upravo u to doba preobrazuje u "grad" općenito, bez obzira na etimološki i pravni sadržaj. Gradom u kasnoj antici i ranom srednjem vijeku postaju sva utvrđena zbijena naselja bez obzira jesu li potjecali od urbanog naselja kolonijalnog statusa, municipija, civitasa i td. Svi su oni bili izjednačeni u pravima i obvezama i ova pojava

kastrizacije jedna je od temeljnih činjenica nastanka europske civilizacije na klasičnoj tradiciji. Srednjovjekovna civilizacija, koja se tada začinjala, nije poznavala višestupanjsku podjelu gradova po pravnom subjektivitetu, već samo prividnu, odnosno funkcionalnu dihotomiju grad / selo.

Dakle, Ravenjanin na prvome mjestu (4, 30) nabroja gradove duž zapadne obale Istre (*Item in regione Istriae sunt civitates, id est Tergeste, Sapparis, Humago, Neapolis, Parentio, Ruigno, Pola*), a na drugome popisu (4, 31) – obrnutim redoslijedom – između prva dva dodaje još *Silbio, Piranon, Capris*. Prvi se toponim identificira sa Savudrijom (tal. Salvore), drugi je naravno Piran, a treći današnji Kopar. Kako Ravenjanin podatke o istočnoj obali Jadrana donosi u dvije velike skupine, u 4. i u 5. knjizi, tako se i podaci za *Silbo, Piran* i *Capris* ponavljaju na još jednom mjestu, gdje nabroja sve gradove od Lisa (Lješa) u Albaniji obalom do Ravenne u Italiji (5, 14) istim redoslijedom kao u prethodnom (4, 31), pa opet imamo: *Silbonis, Pirano, Capris, Tergeste*, upravo u ovakvim, malo izmijenjenim jezičnim likovima.

Ravenjanin dakle ima dva popisa gradova duž zapadne obale Istre, od Trsta do Pule. Na jednome nema gradova današnjeg Slovenskog primorja, na drugome jesu: *Pirano(n)* i *Capris*. Nameće se logično pitanje nisu li njegova dva spomenuta popisa potjecala iz dva izvora koja nisu sadržavala iste podatke, i koja možda nisu bila istovremena. To je vrlo vjerojatno, iako je nemoguće dokazati, jer premalo znamo o Ravenjaninovim izvorima. Međutim, o heterogenosti Ravenjaninovih izvora znamo kako iz analize i drugih njegovih podataka, tako i iz riječi samoga tog anonimnog autora, koji navodi da je, primjerice "*bilo mnogo filozofa* (tako on zove svoje izvore, "učene ljude", navlastito zemljopisce) *koji su opisivali Dalmaciju, od kojih sam ja čitao Provina, Marcela i Maksima. No nisu se slagali u opisu same Dalmacije; ja sam pak naznačio niže navedene gradove Dalmacije po Maksimu*" (4, 16: *Dalmatiae plurimi descriptors fuerunt philosophi, ex quibus ego legi prae nominatos Provinum, Marcellum et Maximum philosophos; sed non aequaliter dabant nominandum ipsas Dalmatias; ego vero secundum Maximum inferius dictas civitates eiusdem Dalmatiae nominavi...*). O Tarsatičkoj Liburniji kaže da su je "*opisali oni isti filozofi koji su govorili o Karniji (Karnioli, Kranjskoj). No ja sam naveo niže navedene gradove iste zemlje Liburnije po već spomenutom gotskom filozofu Markomiru*" (4, 22: *quam patriam Liburniam supra scripti qui Carnech (Schillinger-Hafele, 1975) patriam nominaverunt ipsi eandem descripserunt philosophi; sed ego secundum praefatum Marcomirum Gothorum philosophum civitates inferius dictas eiusdem Liburniae patria nominavi*).

Kako se općenito smatra, tekst Anonimnog Ravenjanina nastao je na temelju podataka koji su bili sakupljeni prije VI. stoljeća (Čače, 1993, 429), jer nabrajajući gradove sjevernog Jadrana, Liburnije i Dalmacije ne spominje sve one događaje koji su krajem VI. i početkom VII. stoljeća utjecali na naseljenost. Povrh toga, *terminus post quem non* njegovih se izvora može preciznije datirati u prvu polovicu VI. stoljeća, jer ne spominje ni langobardski upad u sjevernu Italiju 568. godine. Situacija koju on

fiksira odnosi se na početak kastrizacije (Suić, 1976, 227-228), ali prije kataklizmi koje su stubokom promijenile političku i društvenu situaciju na sjevernom Jadranu, a koje su na neki način odredile i početak ranog srednjeg vijeka (Čače, 1993, 430).

Kako je i površnom čitatelju Ravenatova teksta na prvi pogled jasno, on uz kratki općeniti komentar pojedine regije, donosi popis svih gradova, svih naselja bez obzira na njihov pretpostavljeni značaj, i to je najjači argument za zaključak da mu je predložak bio itinerarskoga tipa. Unatoč tomu, cilj mu nije bio izraditi novi itinerar – putni priručnik s postajama i udaljenostima. Njegov naum bio je mnogo širi. Raven-ska sredina, središte upravnog, kulturnog i duhovnog života na sjevernom Jadranu, u kojoj je Anonim djelovao, neprijeporno je već bila kršćanska, pa se u jednom trenutku pojavila potreba izrade novoga pregleda, kompendija svih zemljopisnih podataka na temelju poznatih djela ranijih zemljopisaca, koji će odražavati i novo ozračje civilizacije. Na Ravenatovu popisu nalazi se čitav niz, veliki broj novih imena mjesta, toponima koji se u itinerarima II.-III. stoljeća ne javljaju. Osim toga, vulgarni latinitet više je nego pouzdani pokazatelj kasnoantičke datacije teksta, a pogotovo toponimi pokazuju vulgarnolatinska iskrivljenja do kojih je došlo dugotrajnom preobrazbom od klasičnog latinskog primjerice Marka Tulija Cicerona.

Ranosrednjovjekovni grad na otočiću, *Capris*, nedvojbeno je isto što i ranija *Aegida*, ali kako je, kada i zašto do ove promjene došlo – pitanje je koje za sada mora ostati bez odgovora. Samo ga Plinije u I. stoljeću po Kr. spominje kao *Aegida* (Plin., Nat. hist., 3, 129), a sljedeći izvor jesu pisma pape Grgura iz 599. godine (Ewald, Hartmann, 1890, 152-156), kad se naziva *Insula Capreae*, odnosno *insula Capritana*. Takva praznina u pisanim vrelima za sva stoljeća klasične antike, tj. izostanak Kopra u njima, glavna je otežavajuća okolnost koju neće biti lako prevladati. Poslije VI. stoljeća, *Capris* se javlja u spomenutom Anonimnom Ravenatu (4, 31 i 5, 14), a potom u listini s Rižanske skupštine 804. godine itd. (Šašel, 1974, 448-451).

Od VI. se stoljeća dakle u izvorima pojavljuje toponim *Capris*, odnosno *Insula Capritana*. Tada je naselje već nedvojbeno bilo na otočiću uz obalu mora, a to je bila posljedica spomenutog procesa kastrizacije.

U kontekstu shizme tri kapitula (tri poglavlja), krajem VI. stoljeća, *Capris* / *Insula Capritana* javlja se u dvojbenom kontekstu. Ukratko prepričano, 599. godine u utvrđi (gradu) zvanom *castellum Novas* (vjerojatno Novigrad, Neapolis) postao je biskup neki Ivan, koji je došao iz Panonije (*de Pannoniis veniens*). S tim je gradom crkveno bio povezan otok (*insula*) *quae Capritana dicitur* (vjerojatno Kopar). Biskupa Ivana je shizmatični akvilejski patrijarh Sever nasilno potjerao, postavio drugoga, i od ovoga zahtjevao da stoluje upravo na tom "otoku", tj. Kaprisu. Iz ovoga se razvila žestoka rasprava koja je podijelila one koji su *Capris* smještali u Kopar, od onih koji su mislili da je to bio današnji Caorle, između Gradeža i Venecije. Međutim, ovi posljednji moraju imati na umu da je tada po Ravenjaninu svakako postojao grad koji se zvao *Capris*, koji se nalazio između Trsta i Savudrije (Cuscito, 1977, 334). Izraz

kojega Grgur Veliki koristi: *Insula quae Capritana dicitur erat quasi per diocesim coniuncta*, a odnosi se na blizinu biskupije i utvrde *Novae*, u kojemu se prepoznaje Novigrad, sasvim se lijepo uklapa u takvu sliku.

Na prijelazu VI. u VII. stoljeće na zapadnoj obali Istre pet je poznatih biskupija, koje su na razne načine posvjedočene u raznorodnim izvorima: *Tergeste* (Trst), *Capris* (Koper), *Neapolis* (Novigrad), *Parentium* (Poreč) i *Pola* (Pula) (Cuscito, 1977, 124-151, 326-339). Tri od njih (*Tergeste*, *Parentium* i *Pola*) nastale su nedvojbeno vrlo rano i u gradovima koji su prije toga bili rimske kolonije. Biskupije *Capris* i *Neapolis*, a tome valja pridružiti problem biskupija u *Petini* (Pićan) i u *Cissi* (Suić, 1987; Marušić, 1990; Suić 1992), čiji se biskupi pojavljuju na gradeškom sinodu 579. godine, biskupije "drugog vala", koje su osnovane kad su se društvene i političke okolnosti već bile temeljito izmijenile, a to je bilo između V i VI. stoljeća. Ako do IV. stoljeća još funkcionira staro ustrojstvo na temeljima klasične rimskodobne tradicije podjele teritorija, nadležnosti, društvenih prava i dužnosti, poslije kraja toga stoljeća transformacije su više nego očigledne. Nova su naselja postala kaštelima, primala su dobjeglice iz Panonije i drugih ugroženih provincija, pa se broj stanovnika povećavao sve dok nije dosegao kritičnu masu za prerastanje crkvene općine – župe – u biskupiju. I to je vjerojatno slučaj spomenutih biskupija "drugog vala".

Za Kopar historiografska tradicija tvrdi potom da je u VI. stoljeću, grad ponovo promijenio ime u *Justinopolis*, prema imenu bizantskog cara Justina II. (565.-578.), koji da je dopustio osnivanje grada na otočiću koji se prije zvao *Capris*. To je vjerojatno legendom obavijen neki događaj u kojemu je car gradu pružio neke pogodnosti.

Kako se vidi iz usporedbe Ravenjaninovih podataka za Istru (a on spominje *Tergeste*, *Capris*, *Piranon*, *Silbo*, *Sapparis*, *Humago*, *Neapolis*, *Parentio*, *Ruigno*, *Pola*, *Nessatio*, *Arsa*, zatim *Albona*, *Lauriana*, *Tharsaticum* u Liburniji) s poznatim i pretpostavljenim biskupijama u VI-VII. stoljeću (*Tergeste*, *Capris*, *Neapolis*, *Parentium*, *Pola*, *Cissa*, *Petina*), on gradove nabraja bez obzira na status, sve ih bez razlike naziva *civitates*, ali u jednom popisu izostavlja gradove današnjeg Slovenskog primorja, "preskačući" iz Trsta u Sipar. Ravenjaninovi popisi očevito nisu obuhvaćali samo biskupije, niti je to bio djelomični kriterij. Topografski podaci, podaci iz antičkih i kasnoantičkih zemljopisnih izvora sami za sebe ne pružaju konkretna i definitivna rješenja za pitanja rane povijesti Kopra, prije VI.-VII. stoljeća. Štoviše, oni otvaraju više pitanja nego li pružaju odgovora. Ali i neprekidno promišljanje uvijek istih problema legitiman je historiografski postupak, jer se malim koracima približavamo konačnom odgovoru, ako taj uopće postoji.

ANONYMOUS OF RAVENNA, ISTRIA AND DIOCESAN CENTRES

Robert MATIJAŠIĆ

Rijeka University, Faculty of Philosophy Pula, HR-52100 Pula, ulica I. Matetića Ronjgova 1

SUMMARY

Pliny the Elder was the first to mention Aegida as oppidum civium Romanorum, and his data refer to the 1st century BC. Although the older historiography unexceptionally equated the Antique Aegida with Sermin, asserting that the late antique-mediaeval Capris originated on an islet as a refugium, it should be underlined that Sermin as a fortified settlement was probably abandoned in early antiquity and that the antique municipium should be looked for nearer to the sea. Claudius Ptolemaeus did not refer to a settlement in the place of the present-day Koper, but after Tergeste and before Parentium mentioned "the mouth of the Formion river". Tabula Peutingeriana along the Aquileia-Thessalonici road brings the toponym Quaeri, which could be a misinterpretation of A[quae Ri]sani. Antoninus's itinerary causes no such problems, for after Fons Timavi there comes Tergeste and Ningum (Mirna river) as well as Parentium after it, due to which the Koper area does not appear in this version of the Roman period geographical reference book at all.

The Cosmography by Anonymous of Ravenna refers, in three places, to settlements and towns (civitates) of northwestern Istria. First of all he lists Tergeste, Sapparis, Humago, Neapolis, Parentio, Ruigno and Pola, then inserts Silbia, Piranon and Capris between the first two towns. The data concerning Silba, Piran and Capris appear once more in the place where he lists all the towns from Lissos in Albania along the coast to Ravenna in Italy, due to which we get yet again: Silbonis, Pirano, Capris, Tergeste. Two listings come from two sources, which do not contain the same data and may not originate from the same time. As generally believed, the text written by Anonymous of Ravenna originated on the basis of details gathered before the 6th century, for when listing the towns of the Northern Adriatic, Liburnia and Dalmatia no events which affected the settling of the area at the end of the 6th and in the beginning of the 7th centuries are referred to.

Capris, the early mediaeval town situated on an islet, is no doubt the same as the earlier Aegida, although the question as to when and why this change took place may remain unanswered.

In the letters written by Pope Gregory in 599, Insula Capreae and Insula Capritana are mentioned. After the 6th century, Capris is referred to by Anonymous of Ravenna (4, 31 and 5, 14), and then by the document of the Rizana placitum in 804, etc. From the 6th century onwards, the toponym Capris or Insula Capritana appears in various sources. At that time the settlement no doubt existed on an islet along the coast as a result of the so-called castrisation process.

The toponym Capris / Insula Capritana appears in 599 in the context of the schism of the three chapters, when the schismatic Aquileian patriarch Severus expelled Ivan, the bishop of Novas fortification (town), who also had the authority over the island (insula) quae Capritana dicitur. He nominated his own bishop, from whom he demanded to govern on this "island", i.e. Capris. At the turn of the 6th century, five dioceses existed on the western coast of Istria, as witnesses by a number of various sources: Tergeste (Trieste), Capris (Koper), Neapolis (Novigrad), Parentium (Poreč) and Pola (Pula). Three of them (Tergeste, Parentium and Pola) no doubt originated very early also in the towns which had earlier on existed as Roman colonies. The dioceses of Capris and Neapolis (Novigrad), to which the problem of the dioceses in Petini (Pićan) and Cissa should be also added, are the so-called "second wave" dioceses, formed at the time when social and political circumstances were already thoroughly transformed, i.e. during the 5th and 6th centuries. The new settlements became fortified, they received refugees from Pannonia and other threatened provinces, and the number of their inhabitants increased until reaching the critical mass for the ecclesiastical communities – parishes – transforming into dioceses. As far as Koper is concerned, the historiographic tradition claims that in the 6th century the town yet again changed its name to Justinopolis – after the Byzantine emperor Justin II (565-578), who presumably allowed the town to be founded on the islet previously called Capris. This is probably into a legend wrapped up event, in which the town was granted certain advantages by the emperor.

As evident from the Istrain data by Anonymous of Ravenna (referring to Tergeste, Capris, Piranon, Silbo, Sapparis, Humago, Neapolis, Parentio, Ruigno, Pola, Nessatio, Arsa, then Albona, Lauriana, Tharsaticum and Liburnia) and from the known as well as presumed dioceses in the 6th and 7th centuries (Tergeste, Capris, Neapolis, Parentium, Pola, Cissa, Petina), he listed the towns disregarding their status, for he referred to all of them as to civitates, and on one list omitted the towns of today's Slovene Coastland, "jumping" from Trieste straight to Sipar. It is obvious that Anonymous's lists did not comprise dioceses only and that this was not a partial criterion either.

Key words: NW Istria, 6th to 7th centuries, dioceses, Ravennatis Anonymus

LITERATURA

Bosio, L. (1991): Le strade romane della *Venetia* e dell' *Histria*. Padova.

Bratož, R. (1986): Krščanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske cerkve od začetkov do nastopa verske slobode. *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 8. Ljubljana.

Bratož, R. (1996): Christianisierung des Nordadria- und Westbalkanraumes im 4. Jahrhundert. U: *Westillyricum und Nordostitalien in der spätrömischen Zeit*. Situla, 34. Ljubljana, 299-365.

- Bury, J. B. (1923):** The Later Roman Empire from the Death of Theodosius I to the Death of Justinian, London².
- Cuscito, G. (1977):** Cristianesimo antico ad Aquileia e in Istria. Fonti e studi per la storia della Venezia Giulia, Ser. seconda: Studi, vol. III. Trieste.
- Cameron, E. (1993):** The Mediterranean World in Late Antiquity AD 395-600. London.
- Čače, S. (1993):** Civitates dalmatiae u "Kozmografiji" Anonima Ravenjanina. Diodora, 15. Zadar, 347-440.
- Degrassi, N. (1939):** La rappresentazione dell'Istria nella Tabula Peutingeriana. Bulletino del Museo dell'Impero romano, 10 ("Bull. Comm. Arch. Roma", 67). Roma.
- Degrassi, A. (1954):** Il confine nord-orientale dell'Italia Romana. Ricerche storico-topografiche, Diss. Bern., 1, 6. Bern.
- Ewald, P., Hartmann, L. M. (eds.) (1890):** Gregorii papae I registrum epistolarum, MGH Epistolae II. Hannover.
- Giardina, A. (1986):** Società romana e impero tardoantico. Roma.
- Kubitschek, W. (1919):** s. v. Karten, RE 10. Wien, 1919, 2113.
- Marušić, B. (1990):** še o istrski Kisi (Cissa) in kesenskem škofu (episcopus Cessensis). Arheološki vestnik, 41. Ljubljana, 403-430.
- Matijašić, R. (1999):** Plinijev *Castellum nobile vinum Pucinum* (Plin. nat. hist. 3, 18, 127) i antički zemljopis sjeverozapadne Istre (Il *Castellum nobile vino Pucinum* di Plinio (Plin. Nat. hist. 3, 18, 127) e la geografia antica dell'Istria nord-occidentale). "Tabula", 1. Pula, 143-164.
- Schillinger-Häfele, U. (1975):** Der Name "Carnich" in der Kosmographie von Ravenna. Arheološki vestnik, 26. Ljubljana, 255-258.
- Schnetz, J. (1942):** Untersuchungen über den Quellen der Kosmographie des anonymen Geographen von Ravenna. Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosoph.-historische Klasse, Heft 6. Wissenschaft.
- Sherwin-Shite, N. (1973):** The Roman Citizenship. Oxford².
- Starac, A. (1999):** Rimsko vladanje u Histriji i Liburniji, I. Histrija. Monografije i katalogi, 10, 1. Arheološki muzej Istri. Pula.
- Suić, M. (1976):** Antički grad na istočnom Jadranu. Zagreb.
- Suić, M. (1987):** Cissa Pullaria – baphium Cissense – episcopus Cessensis. Arheološki radovi i rasprave JAZU, 10. Zagreb, 185-216.
- Suić, M. (1992):** Episcopus Cessensis – iterum. Croatica Christiana Periodica, 30 (16). Zagreb, 11-35.
- Šašel, J. (1976):** Koper. Arheološki vestnik, 25. Ljubljana, 446-461.
- Župančič, M. (1985):** Sermin ob Rižani, pretres virov in arheoloških podatkov. Arheološki vestnik, 36. Ljubljana, 315-324.